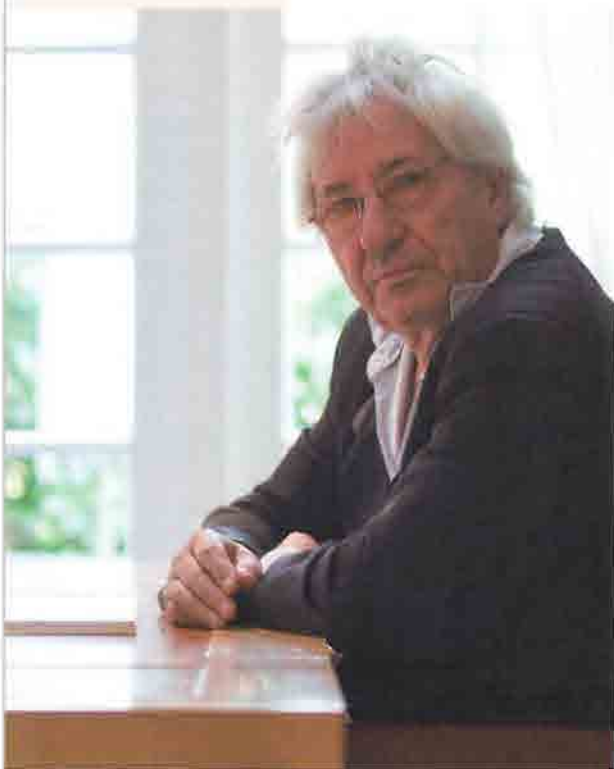

'IK HEB VAN KEMENADE NOG EEN KEER GEBELD. IK ZEI: 'JOS, IK GELOOF ER NIET MEER IN.' MAAR HIJ GELOOFT ER NOG STEEDS IN.'

Interview met Paul Offermans

Hij schreef *Marx voor scholieren* en was een van de medeoprichters van het *Socialistisch Onderwijs Front*. Hij was een icoon van progressief Nederland in de jaren zeventig en een voorbeeld voor al diegenen die vonden dat onderwijs vooral voor 'een stuk bewustwording' moest zorgen. Nu is hij een paar illusies armer en houdt hij zich vooral met kunst bezig

Eigenlijk was hij helemaal niet van plan om het onderwijs in te gaan. 'Tijdens mijn dienstplicht zat ik in Den Haag, op het ministerie. En daar ben ik begonnen met de avondopleiding van de Kunstacademie. En daarna ben ik daar verder gegaan aan de dagopleiding. Ik wilde in de kunst. Maar ik heb me bedacht, toen ik zag wat voor armoe het was in de kunst. Ik had natuurlijk tekenleraar kunnen worden, maar daar voelde ik niets voor. Daar had ik geen mooie ervaringen

mee op de middelbare school. Dus ben ik maar, zo rond 1958, 1959 naar Nijmegen gegaan om geschiedenis te gaan studeren.' In 1961 begon Offermans op het Titus Brandsma Lyceum. 'Dat was toen zo. Tenzij je heel rijke ouders had, ging je na het behalen van je kandidaats lesgeven.' Politiek deed hem nog niet zo veel. Hij was toen, zoals hij het zelf zegt, links noch rechts.

'Kritiese Leraren'

Maar wat er in de jaren daarna in Amsterdam gebeurde, sprak hem wel aan. 'Robbert Jasper Grootveld en de anderen rond het Lieverdje. In Amsterdam zat een groepje docenten dat vond dat je in het onderwijs vooral maar één ding moest doen: autoriteit bestrijden. Ik heb nog meegewerkt aan het *Rode boekje voor scholieren*. Die ideeën spraken me in eerste instantie wel aan, maar ik vond ze ook irreëel. Ik heb nooit echt het geloof gehad dat een groep van dertig leerlingen van dertien of veertien jaar in staat zou zijn zonder leiding er iets van te maken. Dus ik heb wel eens ruzie gehad met die Amsterdammers.'

Problemen op school leverde deze activiteiten niet op.

DE JAREN '70

Tot 1968 had het Titus Brandsma een Karmeliet als rector, pater Tieke. Ik heb zelden iemand meegemaakt die zo open stond voor nieuwe ideeën. Hij zei: ik heb vertrouwen in wat je doet. Toen hij wegging begon langzaam het klimaat repressiever te worden. Maar ik stond niet alleen in Oss. Ik denk dat van het lerarenkorps een derde in onze en mijn richting was, een derde helemaal tegen was en de rest, die bekeek het wel. Het ging allemaal goed tot we voor een televisie-uitzending van de AVRO in, ik meen, 1972, werden opgetrommeld. Het was een programma van Marga Kerklaan dat gewijd was aan kritische groepen in de maatschappij. Je had toen kritische artsen, kritische vakbondsmensen, kritische advocaten en ook kritische leraren en ieder van die groepen mocht twee uur lang (!) haar ideeën voor het voetlicht brengen. We moesten maar eens vertellen wat we wilden in het onderwijs. Want het was allemaal wel revolutionair met leerlingen die leraren kozen, rapportcijfers die met instemming van de leerlingen tot stand kwamen en dat soort dingen.

Voor die uitzending heb ik toen een openbare les gegeven aan de *Werkplaats Kindergemeenschap* in Bilthoven, de *Kees Boekeschool*. Dat was een van de weinige scholen die dat aandurfden. Het was een school van ontzettend vrolijke en blijde liberale jongetjes. Ze hadden geen flauw idee hoe de wereld in elkaar stak, maar er moest wel wat kunnen gebeuren. En ze verwachtten van mij

paters Karmelieten die toen nog in het bestuur van de Carmelstichting zaten.

‘En de rector, een ontzettend aardige, maar ook angstige man, hij was vooral bang dat zijn imago met zo’n linkse rakker op school beschadigd zou worden, vroeg me wat ik er zelf van vond. Of ik me nog wel thuis voelde op zo’n rechtse school? Ik zei toen: ‘Toon’, zo heette hij, ‘ik ga je nu uitleggen wat repressieve tolerantie is’. Daar ging hij toen nooit op in. Later hebben we er allebei hartelijk om kunnen lachen.’

In de jaren zeventig kwam Offermans in contact met het marxisme. ‘Van die anti-autoritaire, liberale opvatting ben ik teruggekomen toen we te maken kregen met mensen in onze gelederen die ons vertelden dat we vrijblijvend bezig waren. Want als je de maatschappij wilt veranderen, dan moet je toch eerst eens kijken hoe die maatschappij in elkaar stak. En als we zouden weten hoe die in elkaar zat, dan zouden we zien dat niet onderwijs of autoriteit de vijanden waren, maar het

‘Ik heb nooit echt het geloof gehad dat een groep van dertig leerlingen van dertien of veertien jaar in staat zou zijn zonder leiding er iets van te maken.’

dat ik een anti-autoritaire les zou geven. Maar in plaats daarvan heb ik die hele les, heel autoritair, naar mijn hand gezet. Die les is, omdat hij opgenomen was, tot voor kort in Nijmegen gebruikt om aan aankomende leraren te laten zien hoe het *niet* moet. Maar voor mij was het een reactie op dat vrolijke liberale gedoe van lul-maar-raak. Iedere mening was daarbij even veel waard, als je wat zei had je al gelijk. Ik zei: ‘De geschiedenis van de Sovjet-Unie, de geschiedenis van China. Wat weet je ervan? Niets. Waar praat je dan over?’

Repressieve tolerantie

Het regende reacties op het Titus Brandsma. Die gingen niet over de manier van lesgeven, maar over de inhoud. Ik verdedigde de Sovjet-Unie en China en dat waren dingen die ik niet moest doen. Dat klonk allemaal heel gevaarlijk. De stemming was dat mensen zo als ik het zwijgen opgelegd moesten worden. En dat hebben ze ook wel geprobeerd, mij van die school af krijgen. Dat dat niet gelukt is heb ik in feite te danken aan de

grootkapitaal. Ik heb toen, en het waren er niet veel die dat deden, de drie delen van het Kapitaal doorgeworsteld en toen samen met anderen dat boekje *Marx voor scholieren* geschreven. Dat heeft een oplage gehad van 75.000. Onvoorstelbaar! Na schooltijd gaf ik in de *Wereldwinkel* in Oss aan geïnteresseerde leerlingen een cursus marxisme. Ik sta aan de wieg van de SP. Jan Marijnissen heeft als leerling van mij zijn ideeën opgedaan. Van *Geschiedenis van het gewone volk* zijn er zo’n 45.000 gedrukt. Hier in Nijmegen op de Kopse Hof, de sociale academie, was het allemaal verplichte literatuur. Ik vond het niet erg! Hoewel ik er nooit een cent aan verdiend heb.’

‘Andere leraren waren doodsbenuwd dat hun autoriteit zou verdwijnen. Ze waren er van overtuigd dat er chaos zou komen. En het ging niet alleen over linkse thema’s. Ik herinner me een oudere leraar die de lerarenkamer binnen kwam en een boek van Wolkers op de tafel flikkerde: ‘En die gore rotzooi moeten ze hier op school lezen?!’

Dr. Paul Offermans (1934) was van 1961 tot 1995 docent aan het Titus Brandsma Lyceum in Oss. Hij houdt zich nu bezig met schilderkunst, exposeert en regisseert toneelstukken. Offermans vertelt over zijn werk als bevlogen docent in de jaren zeventig.

WE WORDEN
MET EEN DREESJE

Prikkelen

Aan thematisch onderwijs en leerlingen die het zelf maar moesten uitzoeken had Offermans een grondige hekel. Zijn maatschappijvisie gebruikte hij óók als didactisch middel. 'Ik begon ermee te zeggen: mensen luister eens, hier heb je *Geschiedenis van het gewone volk*. Hier staat in dat ik socialist ben, marxist ben en hoe ik tegen de geschiedenis aankijk. En als je het er niet mee eens ben, dan verzoek ik je er maar tegen in te gaan. Ik weet nog dat ik een brochure geschreven had over Vietnam voor de toen net opkomende SP en die werd in Oss verspreid. Dat leidde er toe dat een

'Toon, ik ga je nu uitleggen wat repressieve tolerantie is.'

aantal leerlingen zich erin zijn gaan verdiepen en die kwamen met feiten aan waar ik mooi maar eens een antwoord op moest geven. Iedere les was weer spannend. Het was feest. De mooiste periode was de tijd van de polarisatie. Links of rechts, het deed er niet toe: ze waren allemaal geïnteresseerd.'

'Ik herinner me een leerling op gymnasium beta. Hij is overgestapt naar alfa om geschiedenis te kunnen doen. Hij heeft me later bekend dat hij dat deed, omdat hij het zo fundamenteel oneens met me was en dat hij soms na de les naar huis ging met kwade zin, omdat hij dacht dat hij mij onvoldoende van m'n vet had gegeven. Dat vind ik nou fantastisch.'

Als hij wil verduidelijken wat hij vooral met de leerlingen besprak, pakt hij *De geschiedenis van het gewone volk* erbij. Voorin het boek staat het gedicht *Vragen van een lezende arbeider* van Bertold Brecht. Hij leest voor: 'De jonge Alexander veroverde Indië. Hij alleen? Caesar versloeg de Galliërs. Had hij niet op zijn minst een kok bij zich? Zovele berichten. Zovele vragen.'

Verhalen

'Ik hield me keurig netjes aan het curriculum. In de eerste klas oudheid, middeleeuwen, enzovoorts. Ik gaf twee keer per trimester een proefwerk. Die maakte ik zelf. Wel probeerde ik de leerlingen, zeker in de bovenbouw te prikkelen met een stelling. Dat deed ik door zo'n twintig minuten een exposé te geven. Ik zei niet: pak je computer en zoek op. Nou goed, die was er toen nog niet. Maar ik zei ook niet: pak de boeken en ga het maar opzoeken. Daar had ik toen geen vertrouwen in en daar heb ik nu nog geen vertrouwen in. Zelfs voor mij is het verschrikkelijk moeilijk voor te stellen hoe iemand 600 jaar geleden leefde, werkte, wat hij dacht. En dan kun je dat wel tien keer op internet

zetten, maar dat zien die leerlingen niet. Als ze dat nou zelf gaan lezen, zo zonder verhaal eromheen, dan is dat toch niet het zelfde. Ik kon om dat geraamte meer vlees breien door er een verhaal over te vertellen. Dus ik gaf gewoon instructie en na die instructie gaf ik meestal een paar discussiepunten op of vragen. De volgende keer werd er iemand naar voren gehaald en die moest er een soort referaatje over houden en die kreeg aan de hand daarvan een cijfer. Dus ik had m'n cijfers wel voor elkaar.'

'Ik heb zelf een zoon van vierentwintig. Die heeft niet bij mij in de klas gezeten, die is hier in Nijmegen naar school gegaan. Dan vroeg ik hem, die geschiedenisleraar van jullie, vertelt die wel eens wat? Nee, hij zette ze aan het werk. Het is wel lastig omdat het je eigen zoon is, je kunt moeilijk zeggen: je bent een imbeciel op dat gebied. Als hij dan een moeilijk onderwerp had, de Eerste Wereldoorlog bijvoorbeeld, dan ging hij naar boven om achter z'n computer te gaan zitten. Een week later had hij dan een prachtig uitziend geval en dat leverde hij in. En dan kreeg hij weer een acht. Later zei ik een keer tegen hem: 'Weet je wat wij doen? We gaan naar Verdun'. En we hebben daar rondgetrokken. Ik weet nog dat hij zei: 'Ik heb geen idee gehad hoe het was geweest'. Hij had voor z'n werkstuk gewoon overgenomen wat hij op internet vond! Hoe kan zo'n kind zich nou voorstellen wat er gebeurt als er twintigduizend man zo'n heuvel op worden gestuurd?'

Elitair

'Ik was een zeer elitaire leraar en ik denk dat ik verschrikkelijk blij was dat ik nooit aan vmbo of mavo les heb hoeven geven. Ik heb een keer een mavo-klas gehad en toen was ik meteen genezen. Het waren allemaal ontzettend lieve kinderen en ze zaten allemaal zo ontzettend lief te luisteren, maar met zo'n blik in de ogen dat ik zag: ik kan ze alles vertellen. Maar er was een meisje dat zat me aan te kijken, dus ik dacht: verrek, die heeft echt belangstelling. Dus ik zeg: 'Heb je misschien vragen? Waarop zij antwoordde: 'Heeft u een hond?'

Maar ik was niet elitair in de betekenis van alleen maar les geven voor de happy few. Nee, ik eiste enorm veel van de leerlingen en waarschijnlijk wel eens te veel, zeker in de begintijd, van de havo-leerlingen. Ik maakte eigenlijk geen onderscheid tussen gym en havo, en dat moet je natuurlijk wel doen. En het was de laatste jaren ook moeilijk om, zoals ze dat noemen, aan te sluiten bij de beleavingswereld van de leerlingen. Ik vind dat ook moeilijk. Als ik m'n eigen zoon zie, die is met dingen bezig waar ik niets mee heb, en hij niet met de dingen

DE JAREN '70

van mij. Als ik van zijn belevingswereld moest uitgaan toen ik geschiedenis gaf, dan had ik beter niets kunnen doen. Dus zei ik tegen hem: 'Ja jongen, je zult bepaalde dingen gewoon moeten weten.'

Gelijkheid

De denkbeelden achter de Middenschool, waar leerlingen van verschillende niveaus samen onderwijs moesten krijgen, vindt hij nu te theoretisch en te idealistisch. 'Van Kemenade, de toenmalige minister van onderwijs, vroeg: 'Wat vinden jullie eigenlijk van de Middenschool?' Er was toen een experiment in Hessen, de Gesamtschule, en ik was in de DDR geweest, daar was ook zo'n soort school. Ik was toen voorstander, omdat ik vond dat het uitgangspunt van Van Kemenade dat de betere de slechtere mee zou nemen, prima was. Daar geloof ik nu dus geen bal meer van. Op een zeker moment ben ik tot de conclusie gekomen dat het irreëel en onhistorisch is dat je de mens als maakbaar ziet. Dat betekent gewoon dat je ervan uit gaat dat mensen niet gelijk zijn. Hoewel je ze wel zo veel mogelijk gelijkwaardig moet behandelen. Maar dat ze allemaal gelijk zijn, is gewoon onzin.

Er was in die tijd, de jaren zeventig een professor Buikhuisen in Groningen die beweerde dat misdadig gedrag verklaard zou kunnen worden uit biologische factoren. Dat vonden wij wal-ge-lijk, dat je zo maar aannam dat mensen gepredestineerd waren om succes te hebben of in de bak te draaien. Dat was in dezelfde tijd dat bij mensen in de gezondheidszorg de opvatting leefde dat niet de mensen ziek waren, maar de maatschappij. In feite zit dat ook achter de ideeën van de Middenschool: maak dat de omstandigheden goed zijn en het beste in de mens komt boven. Maar ik geloof er geen snars van. Ik heb Van Kemenade nog een keer gebeld. Ik zei: 'Jos, ik geloof er nimmer meer in.' Maar hij gelooft er nog steeds in.'

Illusies

'Ik verdiep me niet meer genoeg in het onderwijs en de jeugd om een antwoord te kunnen geven op de vraag wat is er met de jeugd gebeurd, waarom die nu massaal achter de computer zitten te chatten over niets. Ik kan er geen antwoord op geven. Maar die betrokkenheid van vroeger heeft zeker iets te maken met de vrijheidsstrijd van die leerlingen in de jaren zestig. Het verzet tegen autoriteiten leidde ertoe dat dingen die niet maatschappelijk geaccepteerd waren massaal werden aangepakt als middel om je eigen ideeën naar voren te brengen.

Ik moet er wel bij zeggen dat geschiedenis in de jaren

zeventig een bepaalde status had omdat het ging over iets wat toen leefde in de maatschappij. Ik weet nog dat we in Oss met leerlingen voor de Albert Heijn stonden om mensen over te halen geen *Outspan*-sinaasappelen te kopen. En dan vroegen de mensen: 'Outspan, wat is dat dan?' En dan legde je dat uit. Dus geschiedenis had een bepaalde status. Maar die status is het kwijtgeraakt in de tijd van de no-nonsense. Zo na '85 liep het af en begon de belangstelling te verflauwen. En ik weet zeker dat er heel wat waren die dachten - ze zeiden het wel niet: daar heb je hem weer met z'n maatschappijvisie. Het interesseerde ze ook helemaal niets meer.'

'Dus ik was heel blij dat ik kon vertrekken. Bovendien, dat moet ik er bij zeggen, op dat moment heb ik me weer volledig op de kunst gegoooid. Vanaf 1993 heb ik ieder jaar of om het jaar een expositie. Plus dat ik heel veel aan toneel doe. Ik regisseer een vaste toneelgroep. We zijn nu bezig met *Festen*, dat gaat we in november in de Lindenberg hier in Nijmegen spelen. Dat stuk is fantastisch, want daarin zit precies die thematiek van de goede mens, de slechte mens en de mens die er tussen in zit.'

'De vraag of ik teleurgesteld ben over wat ik heb gedaan, die kan niet beantwoorden. De vraag of ik, als ik het over kon doen, weer in het onderwijs zou gaan, nou daar hoeft ik geen antwoord op te geven. Da's de zogenaamde 'als-vraag' en in de geschiedenis mag je die niet stellen. Van wat ik heb gedaan in het onderwijs heb ik geen seconde spijt gehad. Ik had illusies, die illusies

'En ik heb ook niet het idee dat ik zulke rare illusies heb nagejaagd. De oorlog in Irak vind ik een veel grotere illusie.'

zijn lekker doorgeprikt. De laatste jaren in het onderwijs waren minder leuk en als ik er nu zou moeten werken dan zou ik voorstander zijn van veel meer flexibiliteit, dat je ook staftaken zou gaan doen en daarna weer terugkeren voor de klas. Niet vijfendertig jaar hetzelfde. Maar wat ik gedaan heb in de jaren zestig en zeventig vind ik prima. En ik heb ook niet het idee dat ik zulke rare illusies heb nagejaagd. De oorlog in Irak vind ik een veel grotere illusie.'